ПРОБЛЕМА ЕЙБЛІЗМУ В БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

Ковбаса Валерія Олександрівна, студентка 4 курсу (групи ІБАб1-20-4.0д) спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: Малюк Є.О., кандидат наук з культурології, старший викладач кафедри інформаційних комунікацій Факультету української філології культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Дослідження розглядає актуальні питання стосовно відповідного ставлення до осіб з інвалідністю в сучасному суспільстві. В роботі наголошено на важливості використання толерантної термінології та дотримання етики у спілкуванні для створення адаптивного та поважного середовища для всіх членів громади. Дослідження обґрунтовує необхідність розроблення та впровадження нових етичних стандартів у роботі бібліотек та інформаційних установ для уникнення проявів ейблізму. Також розглядаються основні аспекти ейблізму та надаються рекомендації щодо етичного спілкування та підходу до осіб із здоров'ям, що потребує підтримки.

Ключові слова: *бібліотечна етика, ейблізм, етика спілкування, особи/люди з інвалідністю.*

В оточенні кожного з нас проживають особи, яких називають різними термінами: інваліди, каліки, непрацездатні, неповноцінні, особи з особливими потребами, люди з обмеженими можливостями. На нашу думку, це не до кінця відображає положення речей, тому пропонуємо запозичити європейський досвід, згідно з яким їх називають «людьми з підвищеними потребами». У світі таких людей налічується понад 650 мільйонів, що становить приблизно 10-15% усього населення. В Україні кількість інвалідів за останні 20 років подвоїлася. Серед них з'явилася нова категорія – учасники бойових дій і цивільні люди які постраждали від повномасштабного вторгнення росії в Україну («Робота бібліотек на допомогу користувачам з обмеженими фізичними можливостями», 2022). Основна місія кожної бібліотеки полягає в забезпеченні вільного доступу до інформації та знань для всіх членів громади, і питання забезпечення роботи з людьми з підвищеними потребами, дотриманням етичних норм у роботі з ними є важливою проблемою сьогодення.

Проаналізувати останні тенденції в бібліотечній етиці та сформулювати поради щодо уникнення ейблізму.

Етика обслуговування є предметом дослідження багатьох українських науковців, зокрема Пашкової С., Романюк О., Куриленко Т., Спаріхіної Н. та ін. Питання ейблізму більш поширене в англомовному науковому дискурсі, зокрема в роботі Лінтона С. сформульовані основні теоретичні засади визначення цього явища. Дана стаття представляє синтез зазначених робіт, представляючи європейські принципи толерантності з урахуванням ситуації в сучасній Україні.

Бібліотека створює простір, де люди можуть вчитися, досліджувати, розвиватися та спілкуватися незалежно від їхнього статусу і стану. Вона виступає центром культурного та освітнього життя, сприяючи самовдосконаленню та розвитку громади.

У сучасному суспільстві, яке прагне інклюзії та поваги до різноманітності, актуальність вивчення етики у спілкуванні з людьми з інвалідністю стає надзвичайно важливою. Це дослідження покликане висвітлити необхідність перегляду, доповнення або розроблення та впровадження нових етичних стандартів для підтримки гідного та поважного спілкування працівників бібліотек, архівів та інформаційних установ з особами що мають інвалідність, та уникнення проявів ейблізму в стінах українських читалень, архівів тощо.

Ейблізм – це системна дискримінація та соціальне упередження проти людей з інвалідністю. Ейблізм характеризує людей в контексті їхніх обмежень і визначає інвалідів як осіб, які стоять нижче за рангом у порівнянні з іншими особами (Linton, 2006: 9).

Ейблізм може проявлятися в різних формах, таких як припущення, що люди з інвалідністю є менш здібними або розумними, ніж люди без інвалідності, відмова їм у доступі до освіти або можливостей працевлаштування, ненадання їм необхідних пристосувань чи підтримки для повноцінної участі в житті суспільства.

Ейблізм є поширеною проблемою, яка може мати серйозний негативний вплив на життя людей з інвалідністю, оскільки може обмежувати їхні можливості та увічнювати стереотипи та упередження.

Світ не той, що був 30-40 років тому, де нормою було напряму жаліти таких людей та їх родичів, знайомих і загалом всіх хто «вимушений» піклуватись про «каліку». Зараз спостерігається тенденція, що «інвалідів» нарешті почали сприймати у суспільстві повноцінно і з’явилося розуміння, що якісь співчуття є абсолютно недоречними.

Тому, щоб уникнути образливих ситуацій чи висловлень щодо таких користувачів, працівникам бібліотек і загалом всіх сфер важливо дотримуватися деяких простих правил етики спілкування:

1. Уникайте стереотипів.

Не робіть узагальнень або припущень про здібності чи обмеження всіх осіб з інвалідністю на основі свого досвіду або спостережень.

2. Не використовуйте образливі терміни.

Уникайте вживання висловів або слів, які можуть викликати образливе враження. Наприклад: краще не вживати слова «німий», «глухонімий». Зараз ці терміни вживаються здебільшого з метою образити (тобто це можуть сказати і абсолютно здоровій людині під час сварки тощо). Використовуйте терміни, що є прийнятними та поважними. Натомість краще говорити: людина з порушеннями слуху, особа з повною (частковою) втратою слуху, людина з слуховою інвалідністю.

Використання «толерантної» термінології в контексті людей з інвалідністю залишається предметом розгорнутої дискусії, адже існують різні точки зору на доцільність вживання конкретних термінів.

Загалом, треба пам’ятати, що будь-які «скорочені» назви – це зло, бо суспільство перетворило це на слова-обра́зи, тож краще використовувати загальні мовні конструкції: «людина з + (медичний термін)». Також, перед тим як вживати мовні конструкції важливо дізнатись як правильно звучить медичний термін.

3. Не робіть людину жертвою.

Говорячи про жалість до людей з інвалідністю, спочатку варто сказати, що жалість як така взагалі мало кому може допомогти. Це виділяє людину, і в цьому випадку відбувається пряма дискримінація, схожа на «Ти нещасна людина, тому що така, яка є».

Проте, все це не скасовує щирого співчуття і співпереживання, бо всім людям часом потрібна підтримка і розуміння – і тим, у кого інвалідність є, і тим, у кого її немає (Голубєва, 2019). «Інваліди» – це особи з власним життям, цілями та можливостями. Уникайте зменшення їхнього самостійного статусу.

4. Не допомагайте без дозволу.

Під час спілкування з таким людьми багато хто сприймає їх як неповноцінних і починають сюсюкати як з дитиною або голосно і майже по-складах проговорювати кожне слово (така поведінка допустима для спілкування з особами з порушенням слуху), допомагати розібратись в чомусь що особа і так вміє. Це розповсюджена помилка і її треба уникати щоб не потрапити в неприємне становище і нікого не засмутити.

Якщо ви бачите, що людина може потребувати допомоги, запитайте спочатку, чи вона дійсно цього потребує. Не допомагайте без прохання.

5. Спілкуйтеся на рівних.

При зустрічі не соромтесь і не губіться в словах. Це така ж людина – зберігайте нормальний тон і ставлення. Найгірше, що можна вчинити, – це зайвий раз нагадати, що особа якась «не така». Краще всього зробити вигляд, що все в порядку (навіть якщо спершу розгубились). А для цього потрібно не боятися зорового контакту та активно вступати в діалог. Важливо звертатись і говорити саме з особою, а не з тими хто з нею прийшов у якості супроводу. Рівність викорінює будь-яку форму дискримінації чи погляди на неповноцінність.

Повертаючись до питання про етику спілкування і роботи з людьми з інвалідністю, хочеться підкреслити, що головне при взаємодії з ними – це повага, доброзичливість та прагнення за потреби допомогти. Виявляючи ввічливість, такт і неупередженість, можна подолати будь-яку незручну ситуацію, виправити допущену помилку, допомогти співрозмовнику відчути себе розкуто і спокійно (Спаріхіна, 2019: 18).

У теперішніх реаліях, під час війни осіб з інвалідністю стає все більше і більше. Обов’язок кожного громадянина і Людини – навчитись ставитись до таких людей гідно, без жалості. Базові правила, які полягають в уникненні стереотипів, образливих термінів, відношенні до людини з особливими потребами не як до жертви, відсутність допомоги без дозволу та спілкування

на рівних дозволять уникнути ейблізму та зроблять життя комфортнішим, у тому числі в бібліотеці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голубєва А. Правила спілкування з людьми з інвалідністю. Факультет журналістики, реклами та видавничої справи. Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. URL: http://fj.onu.edu.ua/pravyla-spilkuvannia-z-liudmy-z-invalidnistiu/ (дата звернення: 09.11.2023).
2. Робота бібліотек на допомогу користувачам з обмеженими фізичними можливостями. *Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека.* Випуск 1. URL: https://zounb.zp.ua/resourse/zaporizkyy-kray/zaporizhzhya-bibliotechne/fahova-osvita/robota-bibliotek-na-dopomogu-koristuvacham-z-obmezhenimi-fizichnimi-mozhlivostyami-vipusk-1 (дата звернення: 09.11.2023).
3. Спаріхіна Н. Допоможемо тим, хто потребує: методичні рекомендації бібліотечним працівникам по наданню послуг людям з інвалідністю. КЗ «Дніпропетровська обласна бібліотека для молоді імені М. Світлова». Дніпро, 2021. 24 с. URL: https://dobm.dp.ua/wp-content/uploads/2022/07/Metodychni-rekomendatsiyi-bibliotechnym-pratsivnykam-po-nadannyu-poslug-lyudyam-z-invalidnistyu.pdf (дата звернення: 09.11.2023).
4. Що таке ейблізм?. *PeopleForce*. URL: https://peopleforce.io/uk/hr-glossary/ableism (дата звернення: 09.11.2023).
5. Linton S. Claiming disability: Knowledge and identity. New York: New York University Press, 1998. 203 p. URL: https://archive.org/details/claimingdisabili00lint/page/n231/mode/2up (date of access: 09.11.2023).

REFERENCE

1. Holubieva A. Pravyla spilkuvannia z liudmy z invalidnistiu. Fakultet zhurnalistyky, reklamy ta vydavnychoi spravy. Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I.I. Mechnykova. URL: http://fj.onu.edu.ua/pravyla-spilkuvannia-z-liudmy-z-invalidnistiu/ (data zvernennia: 09.11.2023).
2. Robota bibliotek na dopomohu korystuvacham z obmezhenymy fizychnymy mozhlyvostiamy. *Zaporizka oblasna universalna naukova biblioteka*. Vypusk 1. URL: https://zounb.zp.ua/resourse/zaporizkyy-kray/zaporizhzhya-bibliotechne/fahova-osvita/robota-bibliotek-na-dopomogu-koristuvacham-z-obmezhenimi-fizichnimi-mozhlivostyami-vipusk-1 (data zvernennia: 09.11.2023).
3. Sparikhina N. Dopomozhemo tym, khto potrebuie: metodychni rekomendatsii bibliotechnym pratsivnykam po nadanniu posluh liudiam z invalidnistiu. KZ «Dnipropetrovska oblasna biblioteka dlia molodi imeni M. Svietlova». Dnipro, 2021. 24 c. URL: https://dobm.dp.ua/wp-content/uploads/2022/07/Metodychni-rekomendatsiyi-bibliotechnym-pratsivnykam-po-nadannyu-poslug-lyudyam-z-invalidnistyu.pdf (data zvernennia: 09.11.2023).
4. Shcho take eiblizm?. *PeopleForce*. URL: https://peopleforce.io/uk/hr-glossary/ableism (data zvernennia: 09.11.2023).
5. Linton S. Claiming disability: Knowledge and identity. New York: New York University Press, 1998. 203 p. URL: https://archive.org/details/claimingdisabili00lint/page/n231/mode/2up (date of access: 09.11.2023).